
P o g l e d i

UDK: 261.7
Primljeno 5/99

VJERA, NACIJA I DRŽAVA

Ivan Pederin, Zadar

U prošlim godinama često sam znao raspravljati s mojim starim prijateljem Željkom Mardešićem o pitanjima vjere i nacije. Pri tome je on smatrao uvijek da je vjera važnija od nacije, a ja sam mu zamjerao da on gleda vjeru i naciju onako kako su u to doba komunisti gledali nacionalno i klasno pri čemu je klasno bilo uvijek iznad nacionalnog. Sad nema više komunizma (bar se nadam), a nema ni Jugoslavije, srpsko pitanje riješeno je i sad se može trezveno pogledati ta pitanja koja su znala duže zaokupljati katoličke umove, osobito u XIX. st., kad je dio svjetovnih svećenika bio kod nas nastrojen autonomaški, za razliku od franjevac, koji su uvijek ostali vjerni svom hrvatskom narodu. Tu valja istaknuti da katolicizam, za razliku od srpskog pravoslavlja, nije nacionalna crkva, ali je pripadnost jednoj ili drugoj konfesiji bila ipak najuvjerljivija razlika između jednih i drugih, mnogo uvjerljivija od jezičnih varijanata novoštokavske folkorne *koiné* kojoj su pribjegli komunisti onda kad je religija postala *opium naroda* da ipak očuvaju nešto što će biti samo hrvatsko. Ovdje valja istaknuti i ratnohuškačko držanje Srpske pravoslavne crkve i osobito govor episkopa Longina srpskoj vojsci negdje u Lici na srpski Đurđevdan 1995., koji je bio nacionalistički bojovan i nimalo kršćanski, pa Memorandum patrijarha Pavla za spas srpstva poslije Oluje, odvrtni spis pun mržnje, koji su potpisali najistaknutiji srpski intelektualci. Nije poznato da li je patrijarh napravio nešto da spriječi zločine u Vukovaru, a rat je u osnovi bio savez Srpske pravoslavne Crkve, SANU i JNA.

No postoje i srpski liberali koji uzimaju odstojanje od ovog uskogrudnog i bojovnog odnosa Srpske pravoslavne crkve i traže

neki dijalog s nama na razini demokracije. Njima valja odgovoriti da Jugoslavija nikad nije bila demokratska, nije mogla biti demokratska, demokratska Jugoslavija isto je što i katolička republika Engleska. Da napomenemo još da su njihovi izlasci ususret nama svakako poštteni i ugodni, ali ih uvijek prati sumnja da oni žale za Jugoslavijom i da je u dnu njihovih duša uvjerenje da valja stvoriti treću Jugoslaviju, koje s njima ne možemo podijeliti. A ako je tako, čemu onda taj dijalog i zašto bi dijalog sa Srbima bio važniji od dijaloga s Mađarima ili Austrijancima? Srpskom poviješću XIX. i XX. st. ne dominira liberalizam, nego njome dominiraju državni udari, politička ubojstva i korupcija. Mardešić mi je često znao reći da je komunizam uvijek bio jači u Hrvatskoj nego u Srbiji, što je svakako točno, ali to valja i objasniti. KP je osnovana 1919. u Vukovaru, ustanak je počeo u Hrvatskoj i bio je u Hrvatskoj mnogo jači do kapitulacije Italije, no taj hrvatski komunizam bio je ipak nešto bitno drugo od srpskog jer su srpski komunisti na čelu s Titom otišli u Kominternu, a Hrvatski na čelu sa Hebrangom nisu, ustanak je u Hrvatskoj bio suradnja KP-a i HSS-a, a odmah poslije rata počeo je progon HSS-a. Hrvatski je komunizam bio oporben, srpski državan, hrvatska ljevica bila je zapadna ljevica koja se pozivala na Trockog i Freuda, i to je osobito lijepo vidljivo u Krležinu časopisu *Plamen*, srpski komunizam oslanjao se na Lenjina i Staljina, a jugokomunizam je zahvaljujući njima ipak bio komunizam staljinskog tipa, dakle militaristički komunizam s masivnom vojnom industrijom, tajnom policijom i masovnim progonima. Napokon, ne smije se zaboraviti da su komunisti doživjeli poraz u svim bivšim jugorepublikama osim u Srbiji i Crnoj Gori. Valja dodati i to da pozitivna povijest NOB-a ne postoji i neće postojati dok se ne otvore pismohrane NOB-a. Te pismohrane koje će se teško otvoriti u sljedećih pedeset godina, toliko su strašni i odvratni spisi koji se u njima čuvaju.

*

Prvu naciju na svijetu stvorio je Mojsije kao Božji namjesnik na zemlji i dao joj zakonik koji je istodobno građanski, kulturni i moralni zakonik i napokon državni ustav. Narod koji je na taj način nastao, nije bila zajednica krvi, nego slobodni izbor skupine ljudi da se podvrgnu Gospodinu. Ruta Moabićanka i Job nisu bili Židovi po krvi. Narod koji je Božja riječ na ovaj način stvorila nije bio jedini narod u to doba. Narod su bili i Grci, a taj narod stvorio je Homer. Međutim, Grci su bili narod kulturni, a ne politički, i Grci nikad nisu stvorili jedinstvene države niti su to nastojali. Kod Židova se tu pojavio i pojam domoljublja izražen u četvrtoj zapovijedi Božjoj kao izraz vrlo dubokih i tamnih, nikako racionalnih poriva u čovjeku, koji pojam opažamo i kod Homera, i to kako u Ilijadi, tako i u Odiseji.

Izrael je dakle bio narod-država u kojem se vjera nije mogla odvojiti od nacije, ali je Božja Objava ovim ostala ograničena na Izabrani narod, a judaizam nikad nije bio misijska religija. Isus je proistekao iz židovske bogoslovne i kulturne tradicije, no kod njega je bilo novo što je njegov odnos prema inovjercima i drugim narodima bio vrlo tolerantan i jedva da je za nj bilo važno što je netko Grk ili pripada nekom drugom narodu. Tu najviše može kazati susret s rimskim satnikom koji nije bio Židov, a Isus se zadivio njegovoj vjeri kakvu nije našao u Izraelu. Kad su apostoli na Duhove krenuli u svijet, oni su krenuli ne da stvaraju nacije, nego da stvaraju kršćane, a ta nova vjera bila je isto što i židovska vjera, manje formalna, elastičnija i prikladna za sve ljude. Obraćeni su postajali Židovi po vjeri, ali ne i po naciji. I još nešto - kršćanstvo je postalo vjerom koja se u nečemu bitno razlikovala od svih ostalih vjera na svijetu. Mojsije je bio Božji namjesnik u Izabranom narodu, kineski car bio je Božji namjesnik na zemlji; kao i Mojsije on je bio istodobno prvosvećenik i svjetovni vladar. U islamu je kalif doduše vrhovna vlast nad svim muslimanima, ali je sultan ipak bio podložan nadzoru šeika-ul-islama koji ga je mogao i smijeniti. Međutim, kršćanski svećenik bio je samo duhovni poglavar, svjetovna vlast pripadala je imperatoru, a apostoli su učili da se kršćani uvijek moraju podvrći svjetovnoj vlasti, čak i onda ako ta vlast nije kršćanska jer je ona uvijek od Boga. Međutim, Rimsko Carstvo bilo je carstvo, a ne nacija, a to carstvo postupno je uvidjelo da mu kršćanstvo može biti vrlo korisno u upravljanju carstvom. Postojali su planovi da Rim prihvati religiju Mitra, pa štovanje Sunca i sl. A onda je Rim prihvatio kršćanstvo iz razloga koje ne moramo dugo tražiti. Mnogo je jednostavnije upravljati prostranim carstvom ako postoji jedan Imperator i jedan svemogućí Bog nego ako taj imperator mora voditi računa o mnogobrojnim mjesnim bogovima i svakog pojedinačno adaptirati da upravlja tom ili onom pokrajinom. Kršćanstvo je postalo državnom vjerom, no pitanje je da li je to bila njegova pobjeda, jer naš Gospodin Isus Krist ipak je kazao da njegovo kraljevstvo nije od ovoga svijeta. No kršćanstvo je ovim postalo političkom vjerom, što su sve druge vjere, ali političkom vjerom u kojoj je prvosvećenik uvijek bio iza svjetovnog vladara. Zakon je slabo izražen u kršćanstvu, Novi zavjet nije nikakav zakonik, pa je tako kršćanstvo prihvatilo Kanonsko pravo koje nije kršćansko po svom porijeklu. Mojsijev zakonik ostao je u kršćanstvu, ali u sažetu obliku. U doba Rimskog Carstva mogli bismo govoriti što je važnije vjera, ili... ne nacija, jer onda ih nije bilo, nego, recimo, politika. Kršćanstvo (kao i islam) vidi čovjeka univerzalno i nije po sebi element kojim se stvaraju nacije. No kršćanstvo se našlo u novoj situaciji kad se Rimsko Carstvo raspalo i

kad su se počele stvarati mjesne kneževine i kraljevine. Tu odmah moramo istaknuti da se kršćanstvo ranog srednjeg vijeka sastojalo od kršćana okupljenih oko Rima i Carigrada, arijanaca, nestorijanaca i drugih, a narodi su prihvaćali ovu ili onu konfesiju vrlo lako, isto onako lako kao što su u XX. st. prijanjali uz ovu ili onu ideologiju. No tu valja odmah istaknuti da su nacijama postala samo ona europska plemena koja su prihvatila zapadni ili istočni oblik kršćanstva, ali ne Goti što su prionuli uz arijanstvo, a mnogi nestorijanci koje su europski putopisci sretali potkraj srednjeg vijeka u srednjoj Aziji, istočnoj Africi, Indiji, pa i Kini nestali su i većim su se dijelom obratili na islam. Mnogi kršćani obratili su se na islam, a obraćenja s islama na kršćanstvo neobično su rijetka. Sam islam vjera je vrlo slična našoj jer počiva na Bibliji, Starom i Novom zavjetu.

Crkva je dakle u ranom srednjem vijeku stvorila europske narode i prvi korak k njihovu stvaranju bilo je osnivanje benediktinskih samostana, pa irske misije. Mi Hrvati pokrstili smo se u ranom srednjem vijeku i time postali nacijom i prvorodenom kćeri Rimske Crkve; papinske bule i isprave hrvatskih narodnih vladara, što se danas čuvaju ponajviše u zadarskoj pismohrani, vidljivi su trag našega nacionalnog rođenja i izraz moći papinske riječi.

*

Nacija je u neku ruku starija od države jer je državna organizacija srednjovjekovnih država bila vrlo slaba. U novije doba mnogi su povjesničari sumnjali da su te države to uopće i bile, osobito Nada Klaić koja je sve isprave hrvatskih narodnih vladara proglasila falsifikatima, što je osobito prijalo Stipi Šuvaru i jugounitaristima koji su se spremali da na taj način demontiraju čimbenike hrvatskoga nacionalnog postojanja i stvore preduvjete za nastanak jugoslavenske nacije. Ne želeći ovdje zaći u kritiku rada Nade Klaić, reći ćemo da falsifikata u pismohranama svakako ima, ali falsifikate može otkriti jedino iskusni arhivist koji je desecima godina preko svojih ruku prebacio tisuće isprava, a Nada Klaić to nije bila; ona se npr. poslije 1977. nijedan put nije pojavila u zadarskoj pismohrani. No time što je isprave hrvatskih narodnih vladara proglasila falsifikatima, ona je samo dokazala koliko su te isprave važne u nastanku nacije. Većina tih isprava darovnice su samostanima i dokumenti o hrvatskom nacionalnom postojanju. Pa ipak, nije sporno da je državna organizacija u ranom srednjem vijeku bila vrlo slaba, što nipošto ne znači da kod nas nije bilo rodoljublja. Ustvari raspostranjenost imena Hrvoje tijekom stoljeća srednjeg vijeka pokazuju i dokazuju svijest o naciji, jedino što ta svijest nije imala političkog učinka, jer nacija nije bila sredstvo kojim se vodila politika.

Država u suvremenom smislu riječi nastaje u Europi tek s apsolutizmom, a ta država slijedi tradicije kršćanske državnosti u kojoj je svjetovni knez iznad Crkve i nastoji podjarmiti Crkvu tako što će imenovati biskupe, odnosno predlagati papi nekoliko kandidata među kojima će papa izabrati jednoga i imenovati ga biskupom. Ta apsolutistička država nije nacionalna, nego u pravilu obsiže više naroda i jezika, Francuska je obsegla Provansu, Korziku, Elsas i Lotaringiju, Bretanju i dio Normandije u kojem se govorilo flamanski. No u svim ovim krajevima govorili su se jezici koji nisu bili francuski, a govore se i danas. U Španjolskoj se govore četiri jezika - osim kastilijanskog još katalonski, galicijski i baskijski. Velika Britanija, Austrija i Rusija bile su mnogonacionalne države, koje su od svojih podanika očekivale podaničku lojalnost, a same su se brinule da što više obogate državni proračun pa su se tako pojavili ministri kao Colbert u Francuskoj i Pombal u Portugalu, koji su od države napravili gospodarsko poduzeće. Bila je to država militaristička i birokratska u isti mah koja je živjela u neprestanom suparništvu sa svim ostalim državama. Takva država se sve više doimala otuđenom, imala je nadzemaljski stupanj, i nama se danas počinje pričinjati da je ona donekle istisnula Boga ili ga zamijenila. Ona nije bila čudoredna ustanova, nego se ravnala prema *raison d'état*, to je značilo da je državni interes iznad čudoređa. Ovdje nešto može reći primjer Engleske u XVI. st. U to doba Engleska je bila u neprijateljstvu sa Španjolskom i slala je vojsku da se bori protiv Španjolaca u Francuskoj. Engleski pjesnik, gusar i dvorjanik Sir Walter Raleigh upozorio je kraljicu da je ta vojska skupa, da je njezin borbeni moral loš i da bi bolje bilo pokrenuti gusare protiv Španjolaca. Tako su gusari počeli pljačkati španjolske brodove na Atlantiku, a kruna im je pružala utočište za postotak od plijena koji su joj ti zločinci davali. Bio je to čisti kriminal, a kruna je postala suučesnikom zločina i pljačke. Ova država sa svojim ceremonijalima i svečanostima djeluje pseudoreligiozno, ona je uvijek u stanju svakog pojedinca napraviti bogatim i uglednim, svećenike gleda kao svoje činovnike što vode anagraf, a anagraf se vodi da bi država imala oko za svakog od svojih podanika, da bi svakoga mogla pozvati u vojsku, poslati mu rješenje o porezu, pozvati ga u školu da bi naučio pisati i umio pročitati rješenje kojim mu se nalaže da plati porez. No anagraf stvara dobre i loše podanike; ovi potonji su djeca rođena izvana braka ili poslije sedam mjeseci bračne trudnoće, i svi ovi ljudi bili su žigosani. Tu valja još pribrojiti i *pale djevojke*, a potom Židove, koje su optuživali da su loši domoljubi i strano tijelo. Svećenik je sklapao brak, ali ga nikad ne bi sklopio bez blagoslova roditelja. Građanskog braka nije bilo, a *divlji brak* bio je prekršaj koji je kažnjavala policija.

Župnik je dakle bio velika vlast, ali njegova vlast je sada za razliku od Kristove bila od ovoga svijeta, a u svim ovim djelatnostima teško je bilo uočiti nešto kršćansko. Ova i ovakva država ipak je bila dobrodošla svojim podanicima jer su oni od nje sve više očekivali, očekivali su dobro plaćeno mjesto, stan, zdravstvenu zaštitu i drugo. No zato se tu ostvario tip konzervativne nacionalističke države u kojoj je Crkva pristala uz konzervativce. Kritičari su ovakvu državu nazivali klerikalnom i nacionalističkom, no kod kršćana se javila čežnja za oslobođenjem od ovog saveza prijestolja i oltara, a svakako i pitanje što je važnije, vjera ili nacija. Kod komunista je nastao pojam radništva koje ne pripada nijednoj naciji, ako naciju čine velikaši, plemići, časnici, visoki činovnici i biskupi, možda i industrijalci koji su toj državi lijevali topove. Pritom, nije umjesno pitanje što je važnije nacija ili vjera, jer su to dva pojma što se nalaze u sukobu, nacija je ideologizirana, a ideologija se javlja kao politički nadomjestak vjere. Jedan od stupova konzervativnog nacionalizma bila je u XIX. st. vojska.

*

Prije Francuske revolucije vojska je bila privatna vojska monarha, bila je dobro uvježbana profesionalna vojska, a ratovi su se vodili oko utvrda. U tim ratovima malo tko je pogibao, a vojna etika bila je razvijena. Ako bi se opsjedala neka utvrda, pa bi opsjednuti vidjeli da se ne mogu više braniti, izvjesili bi bijelu zastavu i tražili da im se dopusti časni odlazak s oružjem. Tu bi im se u pravilu udovoljilo. Kad je Franjo I. zarobljen u bici kod Pavije, on je morao dati časnu kraljevsku riječ da neće bježati, i onda mu je naznačen dvorac u kojem će stanovati kao zarobljenik. Napoleon je usavršio topništvo tako da je iz velikog broja topova mogao gađati jednu utvrdu koja bi se brzo morala predati. Zbog toga Napoleonove bitke nisu bile opsade utvrda, nego bitke masovnih armija u kojima bi dvije velike vojske napale jedna drugu. U njegovim bitkama pogibali su deseci tisuća vojnika, a njegove vojske bile su prema Rousseauovu savjetu osnovane na općoj vojnoj obvezi i bile su masovne. Ovakve vojske nisu bile više kraljeve, nego narodne, bile su mjesto socijalizacije naroda i u njima su se sretali mladići iz raznih pokrajina i društvenih razreda, stjecali su i neku naobrazbu, koja je bila nacionalno ideologizirana i pedagoška. Ovakve vojske su u mirnodopskim uvjetima održavale blistave mimohode, koji će ojačati državnu svijest naroda, a u ratu pobjeđivale u presudnim bitkama ili ih gubile, ali tako da pruže priliku publicistima i povjesničarima da patetičnim jezikom opišu te događaje i da od nacionalne povijesti naprave povijest slave i časti. Država, a osobito vojska sada je od Crkve posudila svečani jezik za obilježavanje proslava. Nu u tim

vojskama pojavili su se sadistički dočasnici, osorni i nasilni časnici, koji su tukli i ponižavali vojnike, a dva svjetska rata ovih vojski postala su klaonica kakva se u povijesti ne pamti. Vojske su postale pravo leglo državnoga i militarističkog nacionalizma. Ovdje valja istaknuti rusku vojsku, koja je 1849. zarobila mađarsku revolucionarnu vojsku. Kad su se Mađari predali ruski su časnici pozvali mađarske časnike na večeru. Onda su ih izručili Austrijancima, a Austrijanci su strijeljali samo 100 časnika, i to onih starijih od čina bojnika.

Mi Hrvati nismo imali ovakve države jer smo bili mali narod s vrlo tankim slojem velikaša. Budući da nismo imali državne samostalnosti, služili smo u austrijskoj vojsci, a ta carsko-kraljevska vojska bila je careva i samo careva. Stoga je hrvatsko domoljublje u XIX. st. bilo ukorijenjeno u siromašnom građanstvu, intelektualcima, zanatlijama, nižem svećenstvu i prije svega franjevcima. Katolicizam je ipak odigrao vrlo veliku ulogu u razvitku hrvatskog domoljublja jer je većina hrvatskih nacionalnih ideologa bila iz redova svećenika ili svjetovnjaka koji su prošli kroz sjemenište. Da napomenemo, svećenici su bili Rački, Strossmayer, Šime Ljubić, Mihovil Pavlinović, Ivo Prodan, a Ante Starčević bio je sjemeništarač.

No postoji i totalitarna država. Prvi diktator zacijelo je bio Napoleon, kojega je jako pronicljivo opisao Metternich. Metternich je dugo poznao Napoleona kao carski i kraljevski poklisar u Parizu, a poslije državni, kućni i dvorski kancelar koji je vodio vanjsku politiku pa ga je opisao kao ignorantu, kakvi su obično niži časnici. No taj ignorant imao je čudesnu sposobnost da svakog čovjeka uhvati za njegovu veliku strast i napravi ga svojim sljedbenikom i privrženikom. S tom sposobnošću Napoleon je poslao stotine tisuća vojnika u Rusiju i u smrt. Teorijski nacrt totalitarizma dao je J. G. Fichte sa svojih 14 govora njemačkoj naciji i Novalis sa svojim spisom *Die Christenheit oder Europa*. (O ovome pobliže u mom radu *Pojam totalitarizma i nacionalizma u njemačkom romantizmu i realizmu* (Lik Slavena i Jevreja), Gledišta, Beograd, 29(1988) br. 1-2, str. 212-228.). Novalis je počeo s divljenjem srednjovjekovnom katoličkom univerzalizmu da bi zaključio kako je papinstvo mrtvo, kako valja stvoriti novo plemstvo, novi Jeruzalem i propovjednike domoljublja (*Prediger des Patriotism*), uopće ljude koji neće više biti podanici, nego građani pa će strastveno i svom dušom prionuti uz državu-naciju. Novalis je dakle kod građana mobilizirao mnogo dublje slojeve ljudskog bića negoli apsolutistička monarhija, pa je tako nastao pojam građanina-fanatika koji je bezgranično i ideološki odan svojoj državi. Ovakva država nije činovnička, nema plaćenoga i obrazovanog činovništva, nego ima fanatične akolite, društveno-

političke radnike, jer to su Novalisovi *Prediger des Patriotism*. Njemački je romantizam priznavao vjeru, i to baš katoličku, česta su bila i obraćenja na katolicizam među intelektualcima, ali vjera za Schleiermachersa i romantičare nije bila put k Bogu, nego je on u vjeri tražio zanos, s kojim je zanosom Novalis stvorio pojam totalitarne države kao pseudoreligiozne države koja je na mjesto religije stavila ideologiju; i ne samo to, ta je država progonila religiju smatrajući je suvišnom. Njemački nacionalizam XIX. st. razlikovao se od zapadnoeuropskoga nacionalizma jer je Njemačka onda bila razjedinjena. Dok su se u većini zapadnoeuropskih država jezične granice poklapale s državnima, granice njemačkog jezika nisu bile, a nisu ni danas ni u kakvoj vezi s državnim granicama. Zbog toga je njemački nacionalizam bio jezični, a ne gospodarski, a ideolozi njemačkog romantičarskog nacionalizma Novalis i Fichte isticali su da je nacija bez države isto što i duša bez tijela. Fichte je smatrao da su Nijemci bolji od ostalih naroda, jer je njihov jezik bolji, a oni k tome nisu napustili svoju domovinu. Prošlost je za Nijemce niz nepravdi, a budućnost im nije na moru, more oni prepuštaju Engleskoj, nego na kopnu, i to na istoku, gdje Njemačka traži susret s pradavnom mudrošću Indije, koji joj priječe nerazvijeni Slaveni. Mimo toga se danas ne može, nacija treba državu, a u kršćanskom nauku nema ničeg što bi se tome suprotstavilo. Totalitarna pak država bila je ujedno i nacionalistička, osobito u njezinu fašističkom obliku, ali postojao je i komunistički nacionalizam udomljen u republikama, pokrajinama. U takvoj državi nije umjesno uspoređivati vjeru i naciju jer su to dva posve raznorodna pojma, koji se ne nalaze u sukobu i uzajamno se ne isključuju.

Nacionalizam je po svojoj prirodi pseudoreligiozan, govori svojim sljedbenicima da je nacija brod spasa i u svojoj naciji vidi izabrani narod. Tako su Francuzi, Englezi i Amerikanci izabrani narod koji će svijetu donijeti slobodu, Rusi i Srbi smatraju se nasljednicima ili dijelomičnim nasljednicima Istočnog, a možda i Zapadnog Carstva, koje valja obnoviti, Božjim zatočnicima. Zapadno Rimsko Carstvo zastupljeno je s onom drugom glavom orla u njihovom pravoslavnom grbu. Kastiljanci se u misli teoretičara svojega nacionalizma Miguela de Unamuna smatraju nositeljima kršćanskoga i viteškog srednjovjekovnog duha, a onda osvajačima svijeta koji su svijetu stvorili desetak novih nacija u Latinskoj Americi, odnosno Hispanskoj Americi, jer to je termin španjolskog nacionalizma koji diskvalificira Katalonce kao efemernu trgovačku naciju, Galicijance kao matrijarhatnu naciju, ženski krajolik iz kojeg muškarci bježe na brodove ili u iseljeničtvo u Ameriku i napokon Biskajce kao nerazvijene barbare (a Unamuno je sam bio Bask).

Kastilijanski nacionalizam ukorijenjen je u kultu heroizma i osobito Hernána Cortésa, za kojeg je predaja tvrdila da je sam s 500 vojnika osvojio Meksiko. Takva predaja bila je moguća dok se nisu objavila izvješća o njegovu pohodu na Meksiko, koja su se dugo čuvala kao državna tajna i nisu se objavljivala. Engleski nacionalizam smatra se pozvanim da donese slobodu i gospodarski napredak svim narodima s kojima uvijek razgovara iz nekog razmaka, a u kojem je sadržan osjećaj nadmoći. Obrazac je dao kapetan James Cook, koji je tražio tolerantno partnerstvo s narodima Južnog Pacifika, poklanjao im noževe i poljodjelska oružja, pa stoku, ali je uvijek držao vatreno oružje u pripremi da im do potrebe kaže kako je engleska strana ipak nadmoćna, a tu i tamo bi dao nekog ustrijeliti. Tako je nacionalizam, koji je nastao u doba opadanja vjere, stvorio čislo izabranih naroda. Komunistički nacionalizam poznaje više ili manje revolucionarne narode, a ukorijenjen je u mjesnim vrhuškama, njihovim zaslugama i u državnoj ideologiji vladajuće nacije koja falsificira povijest da bi mogla objasniti kako su zaostali narodi kao Rusi i Srbi mogli najednom postati nositeljima revolucije i napretka.

*

U njemačkoj romantici nastao je i tip tajne organizacije za borbu protiv apsolutizma. Predložak za osnivanje ovakve organizacije bila je masonerija pa je Njemački savez (*Deutscher Bund*) kao i masonerija imao tri stupnja, momački savez, savez mladih i savez muževa. Na čelu je bio izabrani poglavar, kojemu nitko nije znao imena, a nazivali su ga Najvišim Povjerenjem. Tko je želio postati članom tog saveza, došao bi pred tri čovjeka čija imena nije znao, nego samo njihova konspirativna imena i morao je prisegnuti bespogovornu poslušnost. Postojala je samo jedna kazna - smrtna. Bio je to predložak za sve tajne organizacije XIX. i XX. st. pa i za ruske nihiliste, koji su sazdali svoju ideologiju iz pravoslavne duhovnosti, a bili su i jako korjeniti pa je njihov vođa Boris Tkačev govorio da on ne treba nijednog Rusa starijeg od 25 godina. Nihilisti su bili predložak za KP, a tu opet ne valja zaboraviti da je Staljin u mladosti bio pravoslavni bogoslov. Marx je slabo djelovao u onome što se kasnije nazivalo marksizmom-lenjinizmom, djelovao je samo s *Kapitalom* i s *Komunističkim manifestom*, s kojim je adaptirana Tkačevljeva korjenitost u diktaturu proletarijata što je pak postala obrascem za masovne progone u kojima su nestale čitave skupine ljudi, etničke, ideološke, gospodarske. U Jugoslaviji su tek 1957. izišla tri sveska izabranih djela Marxa i Engelsa, a to nije ni deseti dio njihovih sabranih djela. Mnogo više djelovala je Staljinova knjižica *Pitanja lenjinizma*. U našim prilikama uništene su nacionalne manjine, njemačka i talijanska, buržoazija, HSS, domobrani, ustaše, informbirovci,

seljaštvo, katolici (i s time obrazovani i radni dio naroda), a u Lici, zapadnoj Slavoniji, Boki, Bosni, Srijemu i sjevernoj Dalmaciji i Hrvati su bili žrtvama jugokomunističkog genocida koji su provodili srpski komunisti i pripadnici Udbe. Računa se da su komunističke države ubile više od 100 milijuna ljudi, a fašističke 80 milijuna. Toliko je žitelja pred pedesetak godina imala cijela Afrika.

Nacionalizam polazi uvijek od uvjerenja da je nacija kolektivna osobnost, a to drugim riječima znači da su svi Nijemci ovakvi, svi Englezi onakvi, itd. Ne možemo se s time složiti, no možemo li stvarno reći da tako nije? Čovjek koji govori više jezika zna da kad počne govoriti ili pisati drugim jezikom ulazi u jedan posebni svijet. No i vjere stvaraju mentalitet čovjeka, koji je mnogo vidljiviji, jer sve vjere određuju način prehrane, odnos prema drugom spolu, prema starijima, odijevanje, odnos prema državnoj vlasti. Tu se Hrvat može primjerice vrlo ugodno iznenaditi kad razgovara s pripadnikom tako udaljene nacije kao što je španjolska i kad ustanovi npr. da njemu Svi Sveti znače isto što i nama, te da postoji čitav sustav zajedničkih vrijednosti. S druge strane, Hrvat će uvijek biti na neki način u stanju nesporazuma sa Srbinom jer je odnos jednih i drugih prema državnoj vlasti posve drugačiji, katolik je uvijek na nekom razmaku prema državnoj vlasti koji se neće naći kod pravoslavnoga. To može objasniti zašto je u KP Hrvatske bilo nesrazmjerno mnogo Srba, a malo Hrvata. No kad kršćanin dulje razgovara s muslimanom, moći će naći da jedna i druga vjera ima mnogo zajedničkog i da nas mnogo toga veže. Nacionalna pripadnost je isključiva, nacije su stoljećima bile zatvorene zajednice, vjera je zajednički element kulture i mentaliteta čini most između jedne i druge nacije. Razmišljanja što je važnije, vjera ili nacija, nisu nikako na mjestu jer se tu radi o pojmovima koji se ne mogu uspoređivati. Umjesnija su razmišljanja na koji je sve način ideologija zlorabila vjeru posuđujući od nje i falsificirajući smisao vjerske poruke i objave.

*

Mi moramo sada opaziti da je država nešto što dolazi u pitanje već bar jedno stoljeće. Napoleon je stvorio pojam države s plaćenim i stručno obrzovanim činovništvom i s nacionalnom vojskom. Ta država je sve skuplja, a i sve manje učinkovita. Paul Bourget je 1895. putovao u Ameriku i našao tamo naciju s vrlo rudimentarnim činovništvom i sa samo 25 000 profesionalnih vojnika, i ona mu se učinila državom budućnosti.

Pa ipak, u naše doba vidjeli smo najprije raspad Turske, pa Austro-Ugarske, pa raspad komunističkih država kao činjenicu bez presedana u povijesti. Možemo li biti sigurni da se nešto slično neće

uskoro dogoditi i u Americi? Amerika je danas rekorder u potrošnji narkotika, u širenju AIDS-a, rekorder po obiteljima sa samo jednim roditeljem, obično majkom, a djeca iz takvih obitelji napućuju kaznionice. Amerika je rekorder po broju pobačaja, u kriminalitetu, pojedine jezične, vjerske i druge skupine u Americi žive u velikoj razjedinjenosti i mržnji. Amerika je ugušila gospodarstvo velikog broja država, a te države, kao Kolumbija ili Bolivija, žive od proizvodnje i izvoza narkotika. No pitanje je zašto narkotici danas nalaze tako dobro tržište u Americi i drugdje u svijetu, a prije nisu. Španjolci su zarana opazili da Indijanci u Peruu žvaču lišće koke, smatrali su da to lišće ima neka ljekovita svojstva, a do masovne narkomanije onda nije došlo. Zašto je do toga došlo potkraj XX. st.?

Proces u kojem mi danas živimo proces je degeneracije države kao institucije. Moguće je da će se u ne tako udaljenoj budućnosti dogoditi da države više neće biti. A onda će nam ostati Crkva i religija kao jedini oblik ljudskog zajedništva, koji vrata paklena neće nadvladati. Crkva je naime u tradicionalnoj državi bila čimbenik poretka i reda, danas ona to više nije i čini se da nije nikome potrebna. Čudorednost je iščezla iz javnog i državnog života, a državna uprava je u velikom broju država neuredna ili je područje u kojima skupine političara ili činovnika čine jedni drugima podvale, vezuju se s organiziranim kriminalom i sl. Država više nije majka svojim građanima, već je radije gospodar koji kažnjava i ubija podanike i u tom smislu može jako podsjetiti na animističke države, kakvo je bilo Aztečko Carstvo, pa neke plemenske države koje je David Livingstone još u XIX. st. našao u Africi i koje su kažnjavale i ubijale svoje građane. U tim prilikama Crkva može biti čuvaricom čudorednosti, sveti Ivan Krtstitelj koji iz pustinje opominje Heroda. Crkva će se odnositi prema novoj državi kao Isus u pustinji prema đavlu koji mu je obećao vlast nad svim kraljevstvima svijeta ako mu se pokloni, ona će je kritizirati kao Ivanova Apokalipsa sedmoglavu neman u kojoj možemo prepoznati Rim i prije svega kao Sveti Augustin poganski Rim u djelu *De Civitate Dei*. Takva Crkva svakako je bliža svom poslanju iz Duhova, negoli državna crkva. Ali u takvoj Crkvi neće se postaviti pitanje što je preče, vjera ili nacija, ovakva crkva majka je svojih naroda, ona je te narode sačinila, a Hrvatska je prvorođena kći naše Rimske Crkve kao i većina ostalih europskih naroda.

*

Ovdje moramo istaknuti i naše rezerve prema demokraciji. Ne zato što bismo bili protiv demokracije, nego zato što sumnjamo da demokracije uopće ima. SAD su obećana zemlja suvremene demokracije. Može li američki građanin nadzirati državu kad troši novac

koji on daje državi na ime poreza? Može li on nadzirati rad tajnih službi preko senatskog povjerenstva kojem su tajne službe odgovorne? A svaka država ima svoje tajne službe poslije Mojsija, jer Mojsije je osnovao državu i s njom tajne službe. Ako to ne može, onda je demokracija bajka, tajne službe *ultima ratio civitatis*, a država stanje neprestane okupacije koje nam je ipak potrebno da bismo podijelili rad i time bolje živjeli. No u državi naziremo i opasnost alijenacije u kojoj država postaje čovjeku neprijatelj. Jedna od uloga Crkve je da tu državu prožme Božjom ljubavlju, i Crkva i Duh Sveti tu mogu više negoli demokracija. I napokon, moramo izraziti svoje sumnje u riječi kakve su *tolerancija*, *humanost* ili *dijalog*. To su riječi koje su se pojavile u prosvjetiteljstvu kao zamjena za kršćansku riječ ljubav, a politika ih je dozlabora zlorabila u ovih 200 godina poslije tužne godine 1789., kad je izbila Francuska revolucija s kojom je na naš kontinent došlo toliko zla. Mi smo ga u ovom prilogu i opisali. Tako hod povijesni nije hod u napredak, jer nije napokon nikakav napredak ubiti 180 milijuna ljudi, koje su komunisti i fašisti ubili u tamnom stoljeću što sada ide kraju.